

Seyid-Məmmədova Züleyxa Aydın qızı,

Bakı Dövlət Universitetinin Cinayət hüququ, cinayət prosesi, kriminalistika

və məhkəmə ekspertizası kafedrasının II kurs magistrantı

E-mail: zuleykhasm@gmail.com

UOT 343.14:342.7:341.231

DOI: <https://doi.org/10.30546/2218-9130.045.2026.3107>

CİNAYƏT TƏQİBİ ÜZRƏ QİYABİ İCRAATDA “TƏQSİRLƏNDİRİLƏN ŞƏXSİN CİNAYƏT TƏQİBİ ORQANINDAN GİZLƏNMƏSİ” VƏ “ÇAĞIRIŞA GƏLMƏKDƏN QƏSDƏN BOYUN QAÇIRMASI” ANLAYIŞLARININ AVROPA İNSAN HÜQUQLARI MƏHKƏMƏSİNİN QƏRARLARI KONTEKSTİNDƏ ŞƏRHİ

Açar sözlər: cinayət təqibi üzrə qiyabi icraat, cinayət təqibi orqanından gizlənmə, çağırışa gəlməkdən imtina, ədalətli məhkəmə araşdırması hüququ, Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 6-cı maddəsi, hüquqdan imtina.

Ключевые слова: заочное уголовное производство, уклонение от органов уголовного преследования, отказ явиться по вызову, право на справедливое судебное разбирательство, статья 6 Европейской конвенции по правам человека, отказ от права.

Keywords: trial in absentia in criminal proceedings, evasion of criminal prosecution authorities, refusal to appear upon summons, right to a fair trial, Article 6 of the European Convention on Human Rights, waiver of a right.

2 dekabr 2023-cü il tarixli 1061-VIQD nömrəli Qanun ilə Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsinə (AR

CPM) edilmiş dəyişiklikdən sonra cinayət təqibi üzrə qiyabi icraat xüsusi icraatların bir növü olaraq ayrılmışdır. AR CPM-ə görə, cinayət təqibi üzrə qiyabi icraat – məhkəmə tərəfindən qəbul edilmiş cinayət təqibi üzrə qiyabi icraatın açılması barədə qərar əsasında təqsirləndirilən şəxsin iştirakı olmadan onun barəsində cinayət təqibi üzrə məhkəməyədək, həmçinin birinci, apellyasiya və kassasiya instansiyası məhkəmələrində aparılan icraatdır [1, maddə 7.0.8-1].

Cinayət təqibi üzrə qiyabi icraatın keçirilməsi mümkünlüyü üçün aşağıdakı şərtlərə əməl olunmalıdır: 1) təqsirləndirilən şəxs AR CPM-in 467-13.1-ci maddəsində qeyd olunan maddələrdən biri ilə, eləcə də həmin maddələrlə yanaşı eyni bir cinayət işi çərçivəsində cinayətlərin məcmusu üzrə həmin Məcəllənin digər maddələri ilə ittiham olunmalıdır; 2) təqsirləndirilən şəxsin Azərbaycan Respublikasının ərazisindən kənarda istintaqdan və ya məhkəmədən gizlənməsi və ya

çağırışa gəlməkdən qəsdən boyun qaçırması faktı mövcud olmalıdır; 3) bununla əlaqədar şəxsin cinayət prosesində şəxsən iştirakı təmin edilməsi mümkün olmamalıdır [1, maddə 467-13.1]. Bu şərtlərin hər üçü olduğu təqdirdə cinayət təqibi üzrə qiyabi icraat başlanıla bilər.

Cinayət təqibi üzrə qiyabi icraatın başlanılması üçün şərt olan “istintaqdan və ya məhkəmədən gizlənmə” (cinayət təqibi orqanından gizlənmə) və ya “çağırışa gəlməkdən qəsdən boyun qaçırma” hallarına qiymət verilməsi zamanı vahid təcrübənin formalaşmasına töhfə vermək məqsədilə hazırkı məqalədə Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin (AİHM) məsələ üzrə öz qərarlarında təsbit etdiyi yanaşma təhlil olunur.

AİHM-in mövqeyindən danışarkən ilk öncə qeyd edilməlidir ki, İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Konvensiyada (AİHK) təqsirləndirilən şəxsin iştirakı olmadan cinayət təqibinin aparılması (trial in absentia) ilə əlaqədar xüsusi bir müddə nəzərdə tutulmamışdır. Bununla belə, məhkəmə qiyabi icraat ilə əlaqəli işlərdə AİHK-nın 6-cı maddəsinin (Ədalətli məhkəmə araşdırması hüququ) pozuntusunun olub-olmamasına dair işlərə baxır, əsasən də həmin maddənin 1-ci bəndi, həmçinin 3-cü bəndinin a, c, d, e yarımbəndləri işığında araşdırır [3, §10, 11].

Belə ki, Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndinə əsasən, hər kəs, ... ona qarşı hər hansı cinayət ittihamı irəli sürülərkən, qanun əsasında yaradılmış müstəqil və qərəzsiz məhkəmə vasitəsi ilə, əqləbatan müddətdə işinin ədalətli və açıq araşdırılması hüququna malikdir. Həmin maddənin 3-cü bəndinə əsasən, cinayət törətməkdə ittiham olunan hər kəs ən azı aşağıdakı hüquqlara malikdir: a) ona qarşı irəli sürülmüş ittihamın xarakteri və əsasları haqqında onun başa düşdüyü dildə dərhal və ətraflı məlumatlandırılmaq; c) şəxsən və ya özünün seçdiyi müdafiəçi vasitəsi ilə özünü müdafiə etmək

və ya müdafiəçinin xidmətini ödəmək üçün vəsaiti kifayət etmədiyi zaman, ədalət mühakiməsinin maraqları tələb etdikdə, belə müdafiədən pulsuz istifadə etmək; d) onun əleyhinə ifadə vermiş şahidləri dindirmək və ya bu şahidlərin dindirilməsi hüququna malik olmaq və onun əleyhinə ifadə vermiş şahidlər üçün eyni olan şərtlərlə onun lehinə olan şahidlərin çağırılması və dindirilməsi hüququna malik olmaq; e) məhkəmədə istifadə olunan dili başa düşmürsə və ya bu dildə danışa bilmirsə, tərcüməçinin pulsuz köməyindən istifadə etmək [2].

AİHM-in “Colozza İtaliyaya qarşı” işində təsbit etdiyi və bir çox sonrakı qərarlarında təkrarladığı yanaşmadan görünür ki, “bu hal 6-cı maddənin 1-ci bəndində açıq şəkildə qeyd edilməsə də, maddənin bütövlükdə məqsədi və mahiyyəti göstərir ki, “cinayət törətməkdə ittiham olunan” şəxs məhkəmə iclasında iştirak etmək hüququna malikdir. Bundan əlavə, 3-cü bəndin (c), (d) və (e) yarımbəndləri “cinayət törətməkdə ittiham olunan hər kəsə” “şəxsən özünü müdafiə etmək”, “şahidlərə suallar vermək və ya onların dindirilməsini tələb etmək”, habelə “məhkəmədə istifadə olunan dili başa düşmədiyi və ya bu dildə danışa bilmədiyi halda tərcüməçinin pulsuz yardımından istifadə etmək” hüquqlarını təmin edir və həmin şəxsin məhkəmə iclasında iştirak etmədən bu hüquqlardan necə istifadə edə biləcəyini təsəvvür etmək çətindir” [4, §27].

AİHM qərarlarında bu və ya digər iş hallarına təqsirləndirilən şəxsin cinayət təqibi orqanından gizlənməsi, yəni ədalət mühakiməsinin həyata keçirməsindən yayınması (evasion of justice) faktının mövcudluğu baxımından, həmçinin onun çağırışa gəlməkdən qəsdən boyun qaçırması, yəni ədalət mühakiməsində iştirak etmək hüququnun istifadə edilməsindən imtina etməsi (waiver of the right to appear) faktının mövcudluğu baxımından qiymət verir. Bu hallar sübuta yetirildiyi təqdirdə məhkəmə təqsirləndirilən

şəxsin AİHK-nın 6-cı maddəsi ilə verilmiş hüquqdan imtinasını tanıyır.

AİHM-in mövqeyinə görə, təqsirləndirilən şəxs AİHK-nın 6-cı maddəsində təsbit edilmiş hüquqdan istifadə etməyə imtina etdiyi təqdirdə qiyabi icraatın keçirilməsi özü-özlüyündə Konvensiyanın tələblərini pozmur. Belə ki, Sej-dovic İtaliyaya qarşı və digər bir sıra işlərində məhkəmə qeyd edir ki, nə 6-cı maddənin mətni, nə də onun ruhu şəxsin ədalətli məhkəmə araşdırması təminatlarından öz azad iradəsi ilə, istər bəyan etməklə, istər də hərəkətlə imtina etməsinə mane olmur. Bununla belə, Konvensiyanın məqsədləri baxımından effektiv olması üçün imtina birmənalı şəkildə müəyyən edilməli və onun əhəmiyyətinə uyğun olan minimum təminatlarla müşayiət olunmalıdır [5, §86].

AİHM sübutetmə yükü məsələsinə toxunaraq həmçinin qeyd edir ki, cinayət törətməkdə ittiham olunan şəxsin üzərinə onun ədalət mühakiməsindən yayınmaq istəmədiyini və ya gəlməməsinin fors-major səbəblərə görə baş verdiyini sübut etmək vəzifəsi qoyulmamalıdır [4, §30]. Bu qəbildən olan işlərdə məhkəmə məhz dövlətin bu halı sübuta yetirib-yetirmədiyinə diqqət verir. AR CPM-in 467-13-cü maddəsinə əsasən isə, cinayət təqibi üzrə qiyabi icraat məhkəməyədək icraat zamanı müstəntiqin vəsatəti və prokurorun yuxarı prokuror ilə razılaşdırılmış təqdimatı əsasında, məhkəmə mərhələsində isə ittiham tərəfinin vəsatəti və ya məhkəmənin öz təşəbbüsü ilə keçirilir [1, maddə 467-13]. Bu normanın AR CPM-in 21.3-cü və 32-ci maddələrində tənzimlədiyi sübutetmə yükü normaları ilə müqayisəsi elə nəticəyə gəlməyə əsas verir ki, daxili qanunvericiliyə əsasən həmçinin təqsirləndirilən şəxsin cinayət təqibi orqanından gizlənməsi və ya çağırışlara gəlməkdən qəsdən boyun qaçırması faktının sübut edilməsi yükü müdafiə tərəfinin üzərinə qoyula bilməz.

AİHM tərəfindən işlərin xüsusiyyətlərindən asılı olaraq hansı halların şəxsin ədalət mühaki-

məsinin həyata keçirilməsindən yayınma, iştirak etmək hüququndan imtina sayıldığını, hansı halların isə bu hallara aid edilmədiyi və Konvensiyanın 6-cı maddəsinin pozuntusunun tanınmasına gətirib çıxardığını müəyyən etmək məqsədilə AİHM-in bir sıra qərarlarına nəzər yetirək.

1. Colozza İtaliyaya qarşı iş.

İşin halları: İtaliya vətəndaşı olan ərizəçi onun barəsində cinayət təqibi aparılarkən Almaniyə ərazisində yaşayıb. İstintaqı aparan orqanlar onu İtaliyada sonuncu məlum olan ünvanı və qeydiyyatda olduğu ünvanda axtarmaqla kifayətlənilər. Şəxs qeydiyyatda olduğu ünvandan köçüb İtaliya hökumətinə məlumat vermədiyinə görə “latitante”, yəni barəsində cinayət təqibi aparılan, amma olduğu yer məlum olmayan şəxs kimi tanınıb, bu səbəbdən barəsində qiyabi icraat aparılıb və o, azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilib. Ərizəçi, barəsində aparılan cinayət təqibindən məlumatlı olmadığını bildirib [4].

AİHM-in mövqeyi: AİHM qərarında qeyd edib ki, İtaliya hakimiyyəti ərizəçiyə “latitante” statusunu verərək onun 6-cı maddədə qeyd olunan hüquqdan imtina etdiyini prezumpsiya əsasında qəbul etmişdir. Məhkəmənin mövqeyinə görə, bu prezumpsiya kifayət qədər əsaslı deyildi. Faktların araşdırılması ərizəçinin ona qarşı cinayət işinin açılması barədə hər hansı bir təsəvvürünün olduğunu göstərmir. Onu izləmək üçün edilən cəhdlər əğlabatan olmamışdır. Məhkəmə vurğulamış ki, Roma prokurorluğu və polisi digər cinayət işlərinin araşdırması zamanı ərizəçinin yeni ünvanını əldə etməyə müvəffəq olmuşlar, bu da onun tapılmasının mümkün olduğunu göstərir [4, §28]. Məhkəmə həmçinin qeyd edib ki, ərizəçinin ünvanının dəyişməsi barədə məlumat verməməsi daxili qanunvericiliyə görə inzibati xətdən böyük bir pozuntu deyil, İtaliya məhkəməsinin bu fakta görə gəldiyi nəticələr Konvensiyanın tələbləri baxımdan açıq-aşkar qeyri-mütənəssibdir [4, §32].

AIHM-in gəlidiyi qənaətə görə, iş materiallarından ərizəçinin məhkəmədə iştirak etmək və özünü müdafiə etmək hüququndan imtina etdiyi, həmçinin ədalət mühakiməsindən boyun qaçırması müəyyən olunmur [4, §28]. Təkrar məhkəmə baxışının təmin edilməməsini də nəzərə alıb, məhkəmə bu işdə Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndinin pozuntusunu tanıyıb.

2. Sejdivic İtaliyaya qarşı iş.

İşin halları: Əvvəlki işdə kimi, ərizəçi, barəsində araşdırma aparılan zaman xaricdə olub, onun rəsmi qaydada məlumatlandırılmasına dair hər hansı sübut olmayıb [5, §18]. Hökumətin mövqeyinə görə, cinayət törətməkdə ittiham olunan şəxsin cinayət hadisəsindən dərhal sonra olduğu yeri müəyyən etmək mümkün olmaması, həmçinin onun barəsində toplanmış sübutlarla təqsirliliyi sübuta yetirilməsi onun gizlənməsi barədə nəticəyə gəlmək üçün kifayət qədər əsas sayıla bilər [5, §66].

AIHM-in mövqeyi: Məhkəmə qeyd edib ki, ərizəçiyə rəsmi bildirişin göndərilmədiyi təqdirdə onun məhkəmədə iştirak etmək hüququndan imtina etmək və ya ədalət mühakiməsindən yayınması faktını sübut edən kifayət qədər əsasların olub-olmaması araşdırılmalıdır [5, §98]. Təqsirləndirilən şəxsə onun barəsində cinayət işinin açılması barədə məlumatlandırma şəxsin hüquqlarının həyata keçirilməsinə təminat verən maddi və prosessual hüquqa uyğun olmalıdır, qeyri-müəyyən və qeyri-rəsmi məlumat kifayət deyil [5, §99].

Bununla belə məhkəmə müəyyən edilmiş faktların təqsirləndirilən şəxsin ona qarşı cinayət işinin mövcudluğundan, ittihamın mahiyyətindən və səbəbindən xəbərdar olduğunu və məhkəmə prosesində iştirak etmək niyyətində olmadığını və ya təqibdən yayınmaq istədiyini birmənalı şəkildə göstərə biləcəyi ehtimalını istisna edə bilməz. Bu, məsələn, təqsirləndirilən şəxsin xəbərdar olduğu çağırışlara cavab vermək

niyyətində olmadığını açıq şəkildə bəyan etməsi və ya yazılı şəkildə bildirməsi, həbs cəhdindən yayınmağı bacarması və ya ona qarşı davam edən məhkəmə prosesindən və üzləşdiyi ittihamlardan xəbərdar olduğunu birmənalı şəkildə göstərən materiallar hakimiyyət orqanlarının diqqətinə təqdim edildiyi hallarda baş verə bilər [5, §99].

AIHM qeyd edib ki, hökumətin arqumenti, ərizəçiyə qarşı toplanmış sübutların fonunda onun yaşayış yerində olmamasından başqa hər hansı obyektiv amillərə əsaslanmır. Buna görə də Məhkəmə bu arqumenti qəbul edə bilmir, çünki bu arqument həm də təqsirsizlik prezumpsiyasına ziddir. Ərizəçinin təqsirinin qanuna uyğun olaraq müəyyən edilməsi cinayət icraatının məqsədi idi [5, §100].

Bu şəraitdə Məhkəmə hesab edir ki, ərizəçinin ona qarşı aparılan cinayət təqibi və ona irəli sürülmüş ittihamlar barədə kifayət qədər məlumatlı olduğu sübuta yetirilməmişdir. Buna görə də Məhkəmə onun məhkəmədən yayınmağa çalışdığı və ya məhkəmədə iştirak etmək hüququndan birmənalı şəkildə imtina etdiyi qənaətinə gəlmədiyini qeyd edib [5, §101].

3. Medenika İsveçrəyə qarşı iş.

İşin halları: Bu işdə təqsirləndirilən şəxs barəsində ibtidai araşdırma aparılan zaman o, ölkə daxilində olub, ona rəsmi ittiham elan olunub və o, barəsində aparılan icraatdan məlumatlı olub. İş məhkəməyə təqdim edilməsi üçün prokurorluğa göndəriləndə şəxs girov məbləğini ödəyib və azadlığa buraxılıb. İş məhkəməyə veriləndə şəxs artıq Amerika Birləşmiş Ştatlarda (ABŞ) olub [6, §11].

Ərizəçi İsveçrə məhkəməsində iştirakını qeyri-mümkün edən qərar çıxarmaq üçün, xüsusən də İsveçrənin prosessual qaydaları ilə bağlı qeyri-dəqiq ifadələr verməklə Amerika məhkəməsində yanlış bəyanatlar edib. Ərizəçi Amerika məhkəməsində deyib ki, o, ona on altı aydır ki, İsveçrədə rəsmi ittiham elan edilmir; İsveçrədə ölüm hökmünə məhkum ediləcəyindən

qorxur; həmçinin bildirib ki, müdafiə tərəfinin iş materiallarına çıxışı rədd edilib və əvvəlki proseslərdə iştirakı mümkün olmayıb. Nəticədə ABŞ məhkəməsi onun İsveçrəyə qayıtmasını qadağan edən qərar qəbul edib [6, §36, 40].

AIHM-in mövqeyi: AIHM bu qərarla göstərdiyi mövqeyə görə, milli hakimiyyət orqanlarının səlahiyyətindədir ki, təqsirləndirilən şəxsin məhkəmədə iştirak etməməsi üçün üzrlü səbəbinin olub-olmadığını və ya iş materiallarında onun öz iradəsindən asılı olmayan səbəblərdən iştirak etmədiyini müəyyən etməyə əsas verən hər hansı halın mövcud olub-olmadığını qiymətləndirsinlər [6, §57; 5, §88].

AIHM həmçinin 6-cı maddənin pozuntusunu tanımayaraq qərarını onunla əsaslandırıb ki, ərizəçi onun barəsində aparılan icraat və məhkəmə baxışının vaxtı barədə məlumatlandırılmışdır. O, həmçinin özünün seçdiyi vəkilin hüquqi yardımından istifadə etmiş, onunla əlaqə saxlamışdır. Məhkəmədə iştirak etməməsi isə şəxsin öz təqsirli hərəkətləri nəticəsində olması sübuta yetirilib, belə ki, o, ABŞ məhkəməsində İsveçrə cinayət prosessual qaydalar barədə qeyri-dəqiq və hətta bilərəkdən yanlış bəyanatlar vermişdir, bununla ərizəçi özü onun İsveçrədə prosesdə iştirakını mümkünəşən edən hərəkətlərə yol vermişdir [5, §98; 6, §§36, 58, 59].

4. Stoyanov-Kobuladze Bolqarıstana qarşı iş.

İşin halları: Ərizəçi əvvəl Bolqarıstanda yaşayıb, barəsində araşdırma isə onun ölkəni tərk etməsindən sonra başlayıb. Şəxsin ölkə xaricində ünvanı hüquq-mühafizə orqanlar üçün qeyri-müəyyən olub, amma bu orqanlar onu müəyyən edilməsi üçün hansı tədbirlərin görüldüyünü göstərməyiblər. Ərizəçi barəsində cinayət təqibi aparılan zaman Gürcüstan ərazisində yaşayıb, orada evlənərək yoldaşının soyadını götürüb. Ərizəçi barədə cinayət işi Bolqarıstan mediasında işıqlandırılıb [7].

AIHM-in mövqeyi: AIHM bu işdə belə qənaətə gəlib ki, tərəflər arasında ərizəçinin ona

qarşı məhkəmə prosesi başlamadan əvvəl ölkəni tərk etməsi və ona qarşı açılan cinayət istintaqı və ya məhkəmə prosesinin tarixi barədə heç bir rəsmi bildiriş almaması mübahisələndirilmir. Məhkəmə həmçinin bu məsələ ilə bağlı qeyd edir ki, Hökumət səlahiyyətli orqanların səylə hərəkət edib-etmədiyi və ərizəçini izləmək və onun yerini müəyyən etmək üçün ona qarşı cinayət işi barədə məlumat vermək üçün kifayət qədər və adekvat səylər göstərib-göstərmədiyi barədə heç bir məlumat verməyib [7, §40].

AIHM Sejdivic İtaliyaya qarşı işinə istinadən qeyd edir ki, ərizəçinin sadəcə olaraq yaşayış yerində olmaması və onun izinin tapılmaması mütləq onun ona qarşı məhkəmə prosesindən xəbərdar olması demək deyil. Məhkəmə həmçinin hesab etmir ki, ərizəçinin evlənib həyat yoldaşının soyadını götürməsi və ya sözügedən məhkəmə proseslərinin Bolqarıstandakı media tərəfindən işıqlandırılması ərizəçinin ona qarşı aparılan cinayət prosesi barədə məlumatlı olmasını kifayət qədər sübut edir [7, §41].

Yuxarıda göstərilənləri nəzərə alaraq, məhkəmənin fikrinə görə, Hökumət tərəfindən ərizəçinin açılmış istintaq və ona qarşı irəli sürülən konkret ittihamlar barədə kifayət qədər məlumatlı olduğu sübut edilməyib, bu da onun prosesdə iştirak etmək hüququndan imtina etməsi və ya ədalət mühakiməsindən yayınmağa cəhd etməsi qənaətinə gəlməyə əsas verə bilməz [7, §42].

5. Stoyanov Bolqarıstana qarşı iş.

İşin halları: Təqsirləndirilən şəxs adam öldürmə cinayətinin törədilməsində təqsirləndirilib. Dövlətin mövqeyinə görə, şəxsin cinayətin törədilməsindən dərhal sonra hadisə yerini tərk etməsi və olduğu yer barədə məlumat verməməsi onun ədalət mühakiməsindən boyun qaçırdığının göstəricisidir. Hökumət qeyd edib ki, onlar ərizəçini məlum ünvanlarında axtarıb və onun harada olduğu barədə cəzaçəkmə müəsisəsinin rəhbərliyinə və sərhəd nəzarəti məlumat bazasına sorğu göndəriliblər [8, §§16, 25].

Ərizəçiyə cinayət təqibinin aparılması barədə rəsmi məlumatın verilməsi sübut edilməyib.

AİHM-in mövqeyi: Əvvəlki qərarlarda olduğu kimi, məhkəmə tərəflər arasında ərizəçinin ona qarşı açılan cinayət istintaqı və ya məhkəmə iclasının tarixi barədə hər hansı rəsmi bildiriş almadığı mübahisələndirilmədiyini vurğulayıb.

Bu, təqib qorxusu ilə cinayət yerindən qaçmaq faktından və ya cinayət işinin başlanma biləcəyinə dair ümumi gözləntidən fərqləndirilməlidir ki, bu da təqsirləndirilən şəxsin ona qarşı irəli sürülən ittihamların müəyyən edilməsi üçün icraatdan xəbərdar olması və məhkəmədə iştirak etmək hüququndan imtina etməsi fərziyyəsini əsaslandırmaq üçün kifayət deyil. Bu cür fərziyyə, Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndinin mənasında açıq məhkəmə iclası hüququnun konsepsiyasını, eləcə də Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 3-cü bəndi ilə təmin edilən effektiv müdafiə anlayışını sarsıda bilər. Bu anlayışa təqsirləndirilən şəxsin ona qarşı irəli sürülən ittihamların mahiyyəti və səbəbi barədə dərhal məlumatlandırılmaq, müdafiənin hazırlanması üçün kifayət qədər vaxta və imkana malik olmaq, ona qarşı şahidləri dindirmək hüququ daxildir [8, §31].

AİHM qeyd edir ki, Hökumət ərizəçinin adam öldürülməsində məsuliyyət daşdığını güman edilir. Sejdovic işində olduğu kimi, Məhkəmə təqsirsizlik prezumpsiyasına zidd olan bu arqumenti qəbul edə bilmir [8, §33]. Hökumət tərəfindən ərizəçinin başlanmış istintaq və ona qarşı irəli sürülən konkret ittihamlar barədə kifayət qədər məlumata malik olduğu sübut edilməyib [8, §34].

Yuxarıda qeyd olunan işlər, həmçinin AİHM-in baxdığı digər cinayət təqibi üzrə qiyabi icraat barədə işlərlə bağlı qeyd edilməlidir ki, məhkəmə 6-cı maddənin pozuntusunun olub-olmamasını araşdıranda, ilk öncə təqsirləndirilən şəxsin ədalət mühakiməsindən boyun qaçırması və məhkəmə araşdırmasında iştirak etmək

hüququndan imtina etməsi faktının mövcudluğunu araşdırır. Bu hal təsdiq olunarsa (Medenika İsveçrəyə qarşı işdə kimi), AİHM milli məhkəmələrin təkrar məhkəmə icraatının başlanılmaması barədə qərarını qanuni hesab edir. Bu hal təsdiq olunmadığı təqdirdə isə, AİHM-in araşdırdığı ikinci məsələ yeni məhkəmə araşdırmasının açılması üçün effektiv, işlək prosedurun olub-olmamasıdır. Hər iki şərt olduğu təqdirdə, yəni təqsirləndirilən şəxsin ədalət mühakiməsindən boyun qaçırması, prosesdə iştirak etmək hüququndan istifadə etməkdən imtina etməsi sübuta yetirilmədikdə *və bununla yanaşı* təqsirləndirilən şəxsin yeni məhkəmə baxışında işinə baxılması hüququ təmin edilmədikdə AİHM 6-cı maddənin pozuntusunu müəyyən edir [7, §36 və digər qərarlar].

Lakin milli qanunvericiliyə nəzər yetirdikdə, görünür ki, AR CPM-nə edilmiş dəyişikliklər daha geniş təminatlar verir. Belə ki, cinayət təqibi üzrə qiyabi icraatın açılması üçün “təqsirləndirilən şəxs Azərbaycan Respublikasının ərazisindən kənarda istintaqdan və ya məhkəmədən gizlənməsi və ya çağırışa gəlməkdən qəsdən boyun qaçırması” imperativ şərt kimi müəyyən olunub. Buradan belə nəticəyə gəlmək mümkündür ki, milli cinayət təqibi orqanları hər bir halda bu halların mövcudluğunu sübuta yetirdikdən sonra qiyabi icraat apara bilərlər. Hansı İşin hansı xüsusiyyətlərinin belə hallara aid olmasını müəyyən etmək üçün isə AİHM-in öz qərarlarında göstərdiyi mövqe istiqamət olaraq istifadə edilə bilər.

Nəticə

Yuxarıda istinad edilən AİHM qərarlarını təhlili və ümumiləşdirməsi nəticəsində şəxsin “cinayət təqibi orqanlarından gizlənməsi” və “çağırışlara gəlməkdən qəsdən boyun qaçırması” məfhumların şərhilə bağlı aşağıdakılar müəyyən olunur:

1. Cinayət təqibindən gizlənmə və çağırışlara gəlməkdən qəsdən boyun qaçırma hallarının

qiymətləndirilməsi zamanı ilk növbədə cinayət təqibi orqanı tərəfindən çağırışın bütün prosessual qaydalara uyğun aparılması və şəxsin məlumatlandırması üçün kifayət qədər səyin göstərilməsi qiymətləndirilir.

2. Təqsirləndirilən şəxsin cinayət təqibi orqanından gizlənməsi və ya çağırışlara gəlməkdən qəsdən boyun qaçırması məsələsində sübutetmə yükü müdafiə tərəfinin üzərinə qoyula bilməz.

3. Cinayət təqibi orqanından gizlənmə və ya çağırışlara gəlməkdən qəsdən boyun qaçırmaqla şəxsin AİHK-nın 6-cı maddəsində nəzərdə tutulmuş ədalətli məhkəmə araşdırması hüququndan imtinası birmənalı olmalıdır. Bu imtina prezumpsiyaya əsaslandırılmalıdır.

4. Təqsirləndirilən şəxsin barəsində aparılan cinayət təqibinin əvvəlki mərhələsində iştirakı onun araşdırma haqqında məlumatlı olduğunu sübut edir. Lakin şəxsin hadisə yerindən qaçması, cinayətin törədilməsindən dərhal sonra ölkə hüdudlarını tərk etməsi, eləcə də həmin şəxs tərəfindən cinayətin törədilməsinə dəlalat

edən sübutların məcmusu, onun, barəsində aparılan cinayət təqibindən məlumatlı olduğunu sübut etmək üçün kifayət deyil. Belə qənaətə gəlmə təqsirsizlik prezumpsiyasının pozuntusu kimi qiymətləndirilir, çünki şəxsin təqsirliliyini müəyyən etmək cinayət prosesinin vəzifəsidir.

5. Təqsirləndirilən şəxsin adətən yaşadığı və ya qeydiyyatda olduğu ünvanda olmaması, o cümlədən ölkə xaricində olması, yaşayış yerinin dəyişməsi barədə dövlət orqanlarına məlumat verməməsi, soyadının dəyişməsi kimi hallar öz-özlüyündə AİHK-nın 6-cı maddəsi ilə təsbit edilmiş hüquqdan imtina kimi qiymətləndirilə bilməz.

6. Təqsirləndirilən şəxsin çağırışlara cavab verməkdən imtina etməsini açıq şəkildə bildirməsi, tutulma zamanı yayınması, barəsində aparılan prosedur qaydalar barədə bilərəkdən yalan bəyanatlar verməsi kimi hallar AİHK-nın 6-cı maddəsi ilə təminat verilən hüquqdan imtina kimi qəbul edilir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı:

1. Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsi // Azərbaycan Respublikasının 14 iyul 2000-ci tarixli 907-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmişdir: [Elektron resurs] /URL: <https://e-qanun.az/framework/46950>
2. İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Konvensiya. (Roma şəhəri, 1950) // Azərbaycan Respublikasının 25 dekabr 2001-ci tarixli 236-IIQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmişdir: [Elektron resurs] /URL: <https://e-qanun.az/framework/1405>
3. McBride, J. (2024). Overview of the European standards regarding criminal proceedings held in absentia: [Electronic resource] /URL: <https://rm.coe.int/overview-of-the-european-standards-regarding-criminal-proceedings-held/1680b2d095>
4. Colozza v. Italy, no. 9024/80, 12 February 1985: [Electronic resource] /URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57462>
5. Sejdivic v. Italy, no. 56581/00, 1 March 2006: [Electronic resource] /URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67415>
6. Medenica v. Switzerland, 20491/92, 12 December 2001: [Electronic resource] /URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59518>
7. Stoyanov-Kobuladze v. Bulgaria, 25714/05, 25 June 2014: [Electronic resource] /URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-141916>
8. Stoyanov v. Bulgaria, 39206/07, 30 April 2012: [Electronic resource] /URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108856>

Сейд-Мамедова Зулейха Айдын гызы,
магистрант II курса кафедры уголовного права, уголовного
процесса, криминалистики и судебной экспертизы
Бакинского государственного университета

**ТОЛКОВАНИЕ ПОНЯТИЙ «СОКРЫТИЕ ОБВИНЯЕМОГО ОТ ОРГАНА УГОЛОВНОГО
ПРЕСЛЕДОВАНИЯ» И «УМЫШЛЕННОЕ УКЛОНЕНИЕ ОТ ЯВКИ ПО ВЫЗОВУ»
ПРИ ЗАОЧНОМ УГОЛОВНОМ ПРОИЗВОДСТВЕ В КОНТЕКСТЕ РЕШЕНИЙ
ЕВРОПЕЙСКОГО СУДА ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА**

РЕЗЮМЕ

В статье исследуется, как в практике Европейского суда по правам человека оцениваются случаи уклонения обвиняемого от органов уголовного преследования или умышленного неявления по вызову в контексте статьи 6 Европейской конвенции по правам человека при заочном уголовном производстве. Согласно практике Европейского суда по правам человека, заочное производство может считаться соответствующим требованиям Конвенции только в тех случаях, когда однозначно установлено, что обвиняемый отказался от своего права участвовать в судебном разбирательстве или сознательно уклонялся от правосудия. В статье на основе решений Европейского суда по правам человека определяется, какие обстоятельства рассматриваются как отказ обвиняемого от права или как уклонение от правосудия, а какие обстоятельства не соответствуют этим критериям, и подчеркивается, что бремя доказывания этих обстоятельств лежит на государственных органах.

Seyid-Mammadova Zuleikha Aydın,
Second-year Master's Student of the Department of
Criminal Law, Criminal Procedure, Criminalistics and
Forensic Examination, Baku State University

**INTERPRETATION OF THE CONCEPTS OF “HIDING FROM THE CRIMINAL PROSECUTION
AUTHORITIES” AND “DELIBERATE FAILURE TO APPEAR UPON SUMMONS” IN CRIMINAL
PROCEEDINGS IN ABSENTIA IN THE CONTEXT OF THE CASE-LAW OF THE EUROPEAN
COURT OF HUMAN RIGHTS**

SUMMARY

The article examines how cases of an accused person evading criminal prosecution authorities or deliberately failing to appear upon summons are assessed in the case-law of the European Court of Human Rights in the context of Article 6 of the European Convention on Human Rights in trial in absentia proceedings. According to the case-law of the European Court of Human Rights, trial in absentia may be considered compatible with the requirements of the Convention only where it has been unequivocally established that the accused waived the right to appear at the trial or deliberately sought to evade justice. Based on the judgments of the European Court of Human Rights, the article identifies which circumstances are regarded as a waiver of the accused's rights or an attempt to evade justice and which circumstances do not meet these criteria, and emphasizes that the burden of proving such circumstances lies with the State authorities.

Redaksiyaya daxilolma tarixi: 11.03.2026
Təkrar işlənməyə göndərilmə tarixi: 15.04.2026
Çapa qəbul olunma tarixi: 15.04.2026